

Sociologija sporta i navijačka kultura u kontekstu Republike Hrvatske.

Gajić, Luka

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:382936>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-03-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Luka Gajić

**SOCIOLOGIJA SPORTA I NAVIJAČKA
KULTURA U KONTEKSTU REPUBLIKE
HRVATSKE**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

Luka Gajić

**SOCIOLOGIJA SPORTA I NAVIJAČKA
KULTURA U KONTEKSTU REPUBLIKE
HRVATSKE**

ZAVRŠNI RAD

Mentori: prof. dr. sc. Stipan Tadić, mag. relig. Petar Bilobrk

Zagreb, 2021.

SADRŽAJ

1. Uvod	4
2. Sociologija sporta	4
2. 1. <i>Komercijalizacija sporta</i>	5
2. 2. <i>Sociologija sporta i nacionalni identitet</i>	7
2. 3. <i>Sport i religija</i>	7
2. 4. <i>Sport i rodna ravnopravnost</i>	8
2. 5. <i>Sociologija sporta u kontekstu RH</i>	9
3. Sociološke teorije i sport	11
4. Sociologija nogometa	13
5. Navijačka kultura u RH	13
5. 1. <i>Sport i nacionalni identitet</i>	14
5. 2. <i>Navijačka kultura, nasilje i huliganizam</i>	15
5. 3. <i>Torcida i Bad Blue Boys</i>	18
7. Zaključak	21
8. Popis literature	22

1. Uvod

Sport je neizostavna društvena pojava svakodnevnog života. Sport nije samo aktivnost, natjecanje, trening ili posrednik čovjekove socijalizacije, već dio opće kulture koji je povezan sa svakom sferom društvenog života. Čovjek se bavi sportom zbog zdravlja, zabave, adrenalina, zbog uzbuđenja i duha natjecanja, ali i zbog želje za uspjehom kao i za zadovoljavanje vlastitih fizičkih i psihičkih potreba. Sport nikad ne bi bio toliko popularan da ne postoji publika koja podržava sportaše i čini svaki događaj i natjecanje što atraktivnijim i zanimljivijim. Iz te podrške sportašima rađa se navijačka kultura, a s njome kasnije nastaju i navijačke skupine.

Cilj ovoga rada je približiti sport i navijačku kulturu u Republici Hrvatskoj iz sociološke perspektive, zatim prikazati da je navijanje povezano s više stvari od huliganizma, koji nerijetko biva najviše prikazivan u medijima bez detaljnije analize, dok se cijela kultura navijanja i razlozi navijačkog otpora i djelovanja zanemaruju. Rad je strukturiran u nekoliko poglavlja: najprije govorimo o sociologiji sporta, o osnovnim značajkama i elementima sporta u Republici Hrvatskoj nakon čega ćemo se baviti sociološkim teorijama u sportu, dok naposljetku govorimo o navijaštvu i navijačkoj kulturi, s nogometom u fokusu kao najpopularnijim sportom na svijetu. Za polazište analize navijačke kulture u Republici Hrvatskoj odabrane su navijačke skupine Torcida iz Splita; te Bad Blue Boys iz Zagreba.

2. Sociologija sporta

Sport je prije svega „raširena i popularna društvena pojava, sastavni dio kulture suvremenoga društva“ (<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=59859>, pristup ostvaren: 13.08.2021.). Sociologija sporta jedna je od mlađih disciplina sociologije, koja kao osnovni zadatak ima proučavati „sport [kao] cjelovitu i specifičnu društvenu pojavu, društvene odnose i procese koji utječu na tjelesni odgoj, sport i sportsku rekreaciju i njihov utjecaj na razvoj pojedinca“ (Bartoluci; Perasović, 2007: 108). Na svojoj važnosti ova grana sociologije dobiva sredinom 20. stoljeća sukladno rastu popularnosti sporta te njegovom povezanosti s nasiljem, rasizmom, konzumerizmom, iskazivanjem identiteta te mnogim drugim društvenim pojavama, čime postaje predmetom raznih socioloških istraživanja: „Proces institucionalizacije discipline u svijetu počinje sredinom 60-ih godina 20. st. kada sveučilišni profesori tjelesnog odgoja uviđaju važnost sporta kao društvene pojave i njegovu kulturnu i povijesnu uvjetovanost. Tih se godina sociologija sporta počinje predavati na

sveučilištima velikoga broja zapadnih zemalja. Sport je društveni fenomen i integralni dio suvremenog društva pa stoga postaje predmetom zanimanja sociologa polovicom prošlog stoljeća, međutim pravi zamah u istraživanjima doživljava 1980. godine“ (Bartoluci, Perasović, 2007:108). Shodno tome Biti navodi kako „Sport nije privilegirano utočište u koje bismo se mogli povući iz stvarnog života, već je sistemski i prisno povezan s društvom. Otuda se dakako generira i njegova prožetost ideologijama. Uglavnom, umjesto da samo pasivno reproducira ideologiju, sport pridonosi proizvodnji ideološkog imidža. Kao društveno konstruirana, značenjima bogata aktivnost, upleten je u reprodukciju i prijenos ideoloških tema i vrijednosti dominantnih u društvu“ (Biti, 2018:60). Bodin, Heas i Robene (2007:12), govoreći o podrijetlu sporta, daju uvid u ključne razlike između antičkih igara i modernog sporta: „Moderni se sportovi razlikuju u četiriju ključnim čimbenicima: rašireni su unutar svih društvenih skupina i širom svijeta, dobro, kvalitetno su organizirani, u njima je smanjen element tjelesnoga nasilja i imaju specifičnu društvenu ulogu“.

Sociologija sporta sve je zastupljenija razvijanjem modernoga sporta. Svatko želi biti najbolji, granice izdržljivosti pomiču se iz godine u godinu, dok zadovoljstvo bavljenja sportom pada u drugi plan. Razlike između siromašnijih i bogatijih sve su izraženije te nema svatko priliku baviti se sportom koji voli: „Moderni sportovi narušavaju fer takmičenje tako što najbogatijim nacijama omogućavaju da kupe uspeh – na primer, preko skupih trening centara“ (Giulianotti, 2008:44). Također, „u sportu, koncentracija bogatstva i moći među malobrojnim klubovima i nacijama može da poremeti sistem, tako da određivanje datuma mečeva i turniri gube 'neizvesnost ishoda“ (Giulianotti, 2008:71). Sport je usko povezan s politikom. Povijest pokazuje da vladin utjecaj u sportu obično favorizira grupe s najviše sredstava te koje podupiru interese javnih službenika. (prema: Coakley, 2014:435). Međutim, više o tome kako je politika imala utjecaj i na mnoge druge stvari pomiješane sa sportom govorit ćemo kasnije u poglavljima o identitetu te nogometnom navijaštvu.

2.1. Komercijalizacija sporta

Govoreći o sportu, ne možemo zanemariti očitu komercijalizaciju sporta. Mediji kao i mnoge firme i bogataši ulažu velebne iznose u sport, od ugovora s raznim televizijama, streaming servisima kao i višemilijunskim ulaganjima u određene lige ili momčadi, čime dolazi do sve veće stratifikacije i nepravde u međusobnom natjecanju. Usred toga, sportašima su omogućene mnogo bolje metode liječenja i oporavka nego prije trideset, četrdeset godina kada bi zbog iste povrede kao danas izostajali po više godina ili čak i prekidal karijere, dok je

danas oporavak od iste gotov u roku pola godine. „Nogomet u krajnjoj liniji služi oplodnji kapitala. Drugim riječima, posrijedi je pomak od novca u službi kvalitetnog nogometa ka kvalitetnom nogometu u službi novca“ (Vrcan, 2003: 58). U pozadini novac dobiva primarnu ulogu, dok je sami sport sekundaran. Od starijih generacija često imamo priliku čuti da je nogomet nekoć bio drukčiji, da su nogometaši igrali s više strasti, želje i ljubavi. Na tribine navijači ponekad postavljaju transparente s natpisima poput *Against modern football*, kao znak protesta prema današnjem nogometu i kapitalizmu. No, realnost jest da su „kapitalisti [...] otkrili da je nogomet i sve ono što oko nogometa kruži – izvor velikih zarada.“ (Vrcan, 2003: 63). Brendiranje igrača, to jest sportaša, jače je nego ikada. Velike tvrtke iskoristile su veliku popularnost određenih sportaša za vlastitu promociju. Primjerice Nike, koji je legendarnom Michaelu Jordanu, a kasnije i Cristianu Ronaldo te LeBronu Jamesu dao doživotne ugovore kojima će oni, i da ništa ne rade do kraja života, svake godine zarađivati milijune i milijune dolara. (prema: <https://money.cnn.com/2016/11/09/news/companies/cristiano-ronaldo-nike-lifetime-contract/> (pristup ostvaren: 13.08.2021.). Komercijalizacija sporta nije ništa novo već je prisutna još polovicom 20. stoljeća, ali je u mnogo većoj mjeri izražena u suvremenom društvu. Otvorena korupcija nerijetka je pojava u sportu koja se pojavljuje kroz namještanje rezultata dvoboja te razne vrste podmičivanja. „Proces globalizacije i stvaranje ilegalnih kockarskih sindikata, pre svega u Aziji, potpomagali su mreže koje su korumpirale mečeve međunarodnih igrača kriketa i nekih evropskih fudbalera“ (Giulianotti, 2008:71). Najlakše je bilo namjestiti boksačke mečeve, gdje je jedan od boksača samo trebao pasti i odglumiti da je nokautiran. Mnogo je filmova snimljeno na ovu tematiku, a jedan koji sjajno prikazuje posljedice jest *Body and Soul* iz davne 1947. godine gdje je glavni lik razapet između kladioničarskog novca i poštenja. Komercijalizacijom sporta bavio se i Coakley u djelu *Sports in Society* (2014:368), gdje uz sve što smo već rekli nadodaje i to da su čak i pravila bivala izmijenjena da bi događaji bili prilagođeniji ljudima koji dolaze na tribinu, dok sami sportaši naglašavaju svoje poznate pokrete, orijentacije i ekspresije da bi impresionirali masovnu publiku. Sportaši više nisu samo igrači, već postaju svjetske zvijezde. U skladu s time, „nogomet je postao veliki biznis koji stvara profit na gotovo svim razinama; klubovi su velika poduzeća koja se kupuju i u koja se ulaže kapital da bi se zaradilo“ (Vrcan, 2003: 58). Veoma zanimljiva priredba su veliki hrvački događaji u Sjedinjenim Američkim Državama, poznatiji kao WWE, koji nerijetko popune svako mjesto u bilo kojoj tamošnjoj ogromnoj dvorani ili stadionu. Ono što se ističe kod tih događaja jest da je cijeli dvoboj zapravo gluma – niti jedan udarac koji bori zadobiju nije ozbiljan, svaka pobjeda određena je unaprijed, a svaki hrvački zahvat izveden je

s maksimalnom profesionalnošću kako se nitko ne bi povrijedio. Iz tih razloga, ovaj 'sportski' događaj više je predstava nego sportsko natjecanje, međutim publika uvijek biva vidno oduševljena i zabavljena. Coakley se kasnije osvrće i na devijantnost u sportu koja je svakako povezana s komercijalizacijom sporta. Prema Coakleyu (2014:135), devijantnost u sportu prvenstveno se odražava u prelaženju granica sportske etike, gdje zbog velike želje i trkom za snovima sportaši prolaze kroz velike rizike igrajući ozlijeđeni, čine sve kako bi se nečime istaknuli. No, veći problem je korupcija u sportskim institucijama kao i kockanje, namještanje rezultata preko sudaca i pojedinaca na terenu, varanje zaobilaženjem pravila te korištenje doppinga.

2.2. Sociologija sporta i nacionalni identitet

Jedan od najvažnijih dijelova sociologije sporta jest pojam nacionalnog identiteta. „Nacionalni identitet (nacionalna kohezija) jedan je od esencijalnih preduvjeta za ostvarenje nacionalne sigurnosti država, a posebno jer su podijeljena društva podložnija vanjskim destabilizacijskim utjecajima“ (Bilandžić, Leško, 2019:29). Sport je isto tako jedan od glavnih instrumenata za iskazivanje nacionalnog identiteta, a isto tako se pomoću njega iskazuju razne specifične nacionalne karakteristike. Prema Bilandžiću i Lešku (2019:30), sport pridonosi stvaranju nacionalnog identiteta postizanjem zajedništva te potenciranjem društvenih podjela, a borbe koje su se nekoć stvarno događale između dviju država se sada događaju na terenu, u ovom slučaju bez žrtava. U kontekstu sportskih medija, koncepti nacionalnog identiteta i nacije imaju svoju važnost jer se „natjecateljski sportovi temelje [...] na odnosu mi-oni; nacionalne ekipe percipiraju se nacionalnim simbolima; a medijska izvještavanja o uspjesima neizostavan su faktor konstruiranja nacionalnoga identiteta“ (Bilandžić, Leško, 2019:31).

2.3. Sport i religija

Kao što je povezan s mnogo toga, sport je povezan i s religijom. Neke od glavnih karakteristika religije su kult, moral i nauk. Sport je, također, uređen kao kult zbog svojih pravila, uvijek istih shema i određenoga puta k nekom cilju. „Jedna od dvije etimologije riječi religija objašnjava se pojmom religare, što bi značilo okupljati ili povezivati. Religija, u tom smislu, povezuje ono što je bilo odvojeno od nje same, odnosno, u našem slučaju sa sportom, ponovno povezuje pojedinca sa zajednicom“ (<https://fra3.net/vidikovac/sport-kao-religija-i->

put-ka-vjери-875, pristup ostvaren: 13.08.2021.). Sumo je jedan od sportova koji su usko povezani s religijom: „Tokom velikih takmičenja rikiše iz više klubova borave u hramovima, a u profesionalnom sumou je zbog religijske tradicije ženama zabranjen pristup dohjou, ringu. [...] Prema legendi, prva sumo borba se odigrala prije više od 2.500 godina kada su se za vlast nad zemljom borili šintoistički bogovi Takemikazuki i Takemikanata“ (<https://www.vijesti.me/lifestyle/71851/sport-tradicija-religija-sumo>, pristup ostvaren: 13.08.2021.). Nije rijetkost vidjeti sportaše kako slave pobjedu ili zabijeni zgoditak, kao što to u nogometu čini Mohamed Salah, igrač engleskog Liverpoola, podizanjem ruku k nebu i klečanjem. S druge strane, neki vjeruju da ih je Božja pomoć vodila do pobjede, kao što je bivši izbornik hrvatske rukometne reprezentacije Željko Babić nakon velike tadašnje pobjede protiv Poljske 2016. godine izjavio: „Slušajte, ja moram reći ono što osjećam, ovo je čudo iz Međugorja! Zahvaljujem svom prijatelju Isusu i njegovom prijatelju Zlatku, neka mi oprostite moju slabu vjeru“ (<https://www.24sata.hr/sport/ovo-je-cudo-iz-meugorja-ne-bih-se-kladio-protiv-gospe-458526>, pristup ostvaren: 13.08.2021.). Papa Ivan Pavao II. kazao je da „ispravno bavljenje sportom mora biti praćeno umjerenošću i odgojem za odricanje; često ono zahtijeva dobar timski duh, stav poštovanja, vrednovanja tuđih kvaliteta, iskrenost u igri i poniznost u prihvaćanju vlastitih granica. Sport, napokon, osobito u svojim manje natjecateljskim oblicima, znači i poziv na slavlje i na prijateljsko druženje“ (Novak, 2009:304).

2.4. Sport i rodna ravnopravnost

Ono o čemu se mnogo priča zadnjih godina jest pitanje rodne ravnopravnosti. „Muškarci su kroz povijest kontrolirali sport, koristili ga u svoje svrhe i oblikovali ga tako da odgovara njihovim sposobnostima. Posljedica toga jest da su danas rodne nejednakosti inherentne u sportskim strukturama“ (Ljubičić, Planinić, 2020:136). Coakley (2014:211) se dotiče i rodne ideologije, pri čemu utvrđuje da čak i kad žene uspiju postići izvrsnost u nekom sportu, to se odmah stavlja u kontekst u kojem se stalno reafirmiraju uvjerenja o muško-ženskim razlikama kao i o prirodnoj fizičkoj superiornosti muškaraca. Nadalje, mišljenja je da su rodne nejednakosti i dalje prisutne zbog prirode sporta koji je organiziran da bude pod dominacijom muškaraca i orijentiran na muški rod, što ne ide u prilog niti afirmaciji transrodnih osoba u sportska natjecanja. Nejednakosti su prisutne i u plaćama, gdje su muškarci mnogo više plaćeni od žena u većini velikih natjecanja. Jedna od glasnijih žena

koje se zalažu da muškarci i žene budu jednako plaćeni za isti uspjeh jest američka nogometašica te 2019. godine najbolja nogometašica svijeta Megan Rapinoe, koja se već godinama glasno bori za jednakost. Ove godine je na takozvanom *Danu jednakih plaća* koji se obilježava izjavila sljedeće: „Ono što smo naučili i što nastavljamo učiti je da ne postoji status, ostvarenje ili snaga koji vas mogu zaštititi od nejednakosti. Slabije smo plaćene i nikad ne možemo biti dovoljno dobre u ovome čime se bavimo kako bismo to promijenile“ (<https://www.index.hr/sport/clanak/zlatna-lopta-pred-americkim-kongresom-dosta-je-zelimo-bit-placene-kao-muskarci/2264160.aspx>, pristup ostvaren: 13.08.2021.).

2.5. Sociologija sporta u kontekstu RH

Premda Zoran Žugić u svojem djelu *Sociologiji sporta* iznosi podatak da prva istraživanja sociologije u RH nastaju početkom 70-ih godina prošlog stoljeća, Bartoluci i Perasović (2007:108) ne dijele isto mišljenje: „Naime, prva istraživanja društvene utemeljenosti sporta javit će se dvadesetak godina ranije u radovima Mira A. Mihovilovića, osnivača sociologije sporta u Hrvatskoj. Njegov osobni doprinos razvitku ove znanosti je višestruk“. Upoznavaju nas s činjenicom da je Mihovilovićevim imperativom još 1949. godine na prve godine fakultetskih studija uvedena nastava tjelesnog odgoja. Ono gdje je Žugić bio u pravu jest početak sociologije sporta u njezinoj drugoj fazi kada početkom sedamdesetih godina prošlog stoljeća prvi put ulazi u studijski program na Fakultetu za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu. „Glavna zadaća sociologije sporta sastoji se u objašnjavanju obrazaca ponašanja, procesa i problema u svijetu sporta. Da bi ispunili svoj cilj, sportski sociolozi moraju koristiti valjane i vjerodostojne kvantitativne i kvalitativne podatke kao relevantne pokazatelje socijalne zbilje“ (McPherson, Curtis, Loy, 1989., prema: Bartoluci, Perasović, 2007:109).

Odličan primjer sporta u kojem su novac i dobra infrastruktura od ključne važnosti je tenis. Oduvijek je smatran 'sportom za bogate' zbog velikih troškova koji su potrebni da bi se u njemu uspjelo od dječje dobi. No, ono što je jedna stepenica iznad toga jest kakve su prilike, odnosno infrastruktura u državi u kojoj se pojedinac želi baviti određenim sportom, u ovom slučaju tenisom. Kada usporedimo uvjete u RH s uvjetima u većini drugih europskih zemalja, zaključujemo da oni nisu nimalo dobri. O tome veoma dobar prikaz daje naš umirovljeni tenisač Dino Marcan u svojoj kolumni *Hrvatsko tenisko čudo*: „Ako izuzmemo poneka skromna davanja za neke igrače koja su bila u skladu sa siromaškim mogućnostima HTS-a (poneka pozivnica na futuresu kad si junior i pokoja aviokarta), koja su uvijek trajala

isključivo do igračeve 18. godine – država našim profesionalcima nije bila u stanju dati poštenu dvoranu. Ili grijanje i svjetlo u lošoj dvorani. Svi hrvatski tenisači i tenisačice su produkti svojih ulaganja i odricanja, a ne sustavnog rada i organizacije (<https://telesport.telegram.hr/kolumne/gol-u-gostima/hrvatsko-tenisko-cudo/> ,pristup ostvaren: 13.08.2021.)“. Ivo Karlović, jedan od naših najdugovječnijih tenisača i sportaša, prošao je kroz vrlo težak put da bi uspio. Nikada nije imao dovoljnu državnu podršku usprkos tome što je uvijek bio pri vrhu, te je njegova obitelj morala uložiti i svoj zadnji novčić kako bi Ivo uopće mogao prisustvovati nekome turniru ili da bi si mogao priuštiti zadovoljavajuću opremu. Bez obzira na to što se tenis oduvijek smatrao preplaćenim sportom i sportom 'za gospodu', u njemu do veće zarade dopijevaju samo oni najbolji. Dok u nogometu i košarci sportaši u većim ligama kroz ugovore imaju bezbrižne živote u vidu financija, u tenisu to nije tako. Zbog sustava nagrađivanja koji ovisi o bodovima i uspjehu na ATP/ WTA (muškoj i ženskoj) rang listi, samo najboljih dvjestotinjak uspijeva dobro zaraditi. Nagrade na manjim turnirima nisu velike, a troškovi stručnog tima, putovanja, opreme i smještaja često budu veći od osvojenog novca. Pojava koronavirusa i neodržavanje turnira novčano je kao i mnoge ljude, pogodila i brojne tenisače. Primjerice, Kevin Krawietz, koji je 2019. godine u konkurenciji parova osvojio Roland Garros, se zbog nedostatka prihoda morao zaposliti u lokalnoj trgovini (<https://www.vecernji.hr/sport/aktualni-pobjednik-roland-garrosa-puni-police-u-trgovini-1397351>, pristup ostvaren 13.08.2021).

U Republici Hrvatskoj natjecanja sportskih reprezentacija uvijek imaju iznimno veliku praćenost i interes, posebice kada nogometna reprezentacija igra na europskom ili svjetskom prvenstvu. 2018. godine, Hrvatska je osvojila drugo mjesto na Svjetskom nogometnom prvenstvu u Rusiji. Na dočeku srebrnih reprezentativaca na Trgu bana Josipa Jelačića u Zagrebu okupilo se oko milijun ljudi. Ono što ovdje želimo istaknuti jest da je sport, u ovom slučaju nogomet, narodu bio i doima se mnogo važniji nego veliki državni problemi za koje su isto bivali organizirani masovni prosvjedi, na kojima se nikad ne bi skupilo niti svega par posto od broja koji je došao pozdraviti srebrne nogometaše. „Kad su vatreni pobjeđivali, nitko nije razmišljao o gospodarskom stanju u Hrvatskoj. Kao ni o alarmantnim podacima Eurostata koji pokazuju da je u posljednjih pet godina državu napustilo oko 350 000 stanovnika mlađih od 40 godina. Većina njih kao uzrok iseljavanja ne navodi tek nezaposlenost i niske prihode nego osjećaj bezizlaznosti, korupciju, kriminal, nepotizam, primitivnost, vjersku netoleranciju i nacionalizam. Slično raseljena je i sama hrvatska reprezentacija, samo dvojica od 22 nogometaša nogometom svoj kruh privređuju u Hrvatskoj. Na ljestvici od 138 država koje

najbolje sprečavaju odljev mozgova Hrvatska je na 132. mjestu (samo nekoliko mjesta više od BiH i Srbije). U dobnoj skupini mladih između 15 i 24 godine bilježi stopu nezaposlenosti od 43 posto.“ (<https://100posto.jutarnji.hr/news/hrvatska-nakon-nogometne-bajke-i-dalje-ostaje-zagusljiva-i-neperspektivna-drzava-koju-mnogi-napustaju.html>, pristup ostvaren 13.08.2021.). Zaključak je da sport djeluje kao i u Marxovoj često parafraziranoj uzrečici – opijum za narod.

Osvrnimo se na nepravdu u sportu. Postoji više oblika nepravde, nekada je riječ o tome da je jedna ekipa igrala bolje, ali je izgubila. Moguće je već spomenuto varanje u igri kao i namještanje rezultata, a isto tako i svakakve nepravde u sustavu sporta i raspodjelu financijskih sredstava, odnosno novca. Prema Perman (2011:173), u RH je prisutna podjela na male i velike sportove koji ne dobivaju podjednak medijski prostor, velik utjecaj ima Vlada kao i različiti gradovi, općine i županije, te Hrvatski olimpijski odbor (kasnije HOO) i Zakon o sportu koji često ne pogoduju sportašima. Mediji najviše prate one sportove u kojima sportaši zarađuju najviše novca. Rijetko kada ćemo u vijestima vidjeti članke o znatnim uspjesima u karateu, kuglanju ili šahu, ali zato često vidimo naslovne strane koje se pitaju tko je nova djevojka nekog nogometaša ili koji novi auto posjeduje u garaži. Ono što Perman (2011:174) također ističe jest da su odlukom Vlade neolimpijski sportovi znatno podcijenjeni, a omanje nagrade dobivaju tek oni sa zlatnim odličjima. HOO isto tako podcjenjuje neolimpijske sportove dodjeljivanjem stipendija samo onim sportašima koji se bave nekim olimpijskim sportom. Problem između većih i manjih sportova jest što oni 'veliki' dobivaju višemilijunske iznose podrške, dok oni manje tek po nekoliko tisuća kuna.

Biti (2018:246) u svojem djelu *Domaći teren* donosi objektivan i realan pregled hrvatskog sporta ističući da će i u budućnosti vjerojatno mnoge karakteristične stvari ostati prisutne: kolektivni sportovi nastaviti će biti popularniji, politika će ostati dio hrvatskog nogometa, centraliziranost države i dalje će ostati problem, alkohol i sport nastaviti će privlačiti mušku populaciju i tako dalje.

3. Sociološke teorije i sport

Prema Žugiću, (2000:29), sport je potrebno analizirati na pet osnovnih načina: u sklopu materijalnih uvjeta kapitalističkoga svijeta, povezanosti s društvenom klasom, u buržoaskoj ideologiji, kao utjelovljenje alijenacije, te kao nešto što može egzistirati samo u društvima gdje postoji demokratska kontrola nad svim bitnim. Isto tako navodi i pet osnovnih

društvenih socijalnih funkcija sporta: integrativna, mobilizacijska, politička, socijalizacijska i emotivna uloga. Ono što nam je otprije poznato jest osnovna struktura društva u funkcionalizmu – ono se sastoji od obitelji, religije te političke institucije. Žugić (2000:27) tako iznosi mišljenje da sport pridonosi obitelji utjecajem na socijalizaciju djece u njihovoj mlađoj dobi, obrazovnom sustavu jačanjem zajedničkog duha kod djece, te gospodarstvu u smislu korištenja infrastrukture od koje se ono sastoji.

Emile Durkheim govori „da se sport najbolje može razumeti kao simboličan prikaz društvenog i ličnog identiteta. Sport može pobuditi osećaj 'svetosti', a sportske ekipe mogu biti prihvaćene kao totemi“ (Scambler, 2007: 230). To vrijedi za svaki sport, a na to ćemo se osvrnuti i kasnije kada ćemo govoriti o sportskom navijaštvu. Mnogo ljudi 'živi' za neki sport, ili neku sportsku ekipu, što je nekome neshvatljivo, dok tim ljudima ta ljubav predstavlja jedan drukčiji način i shvaćanje života.

Giulianotti (2008:30) koristi Goffmanov teorijski okvir, točnije dramaturgiju i upravljanje impresijama, za primjenu u mikrosociološkim studijama sporta: „U britanskom fudbalu Goffmanova teza „upravljanja utiskom“ pomogla je da se objasne društvene razmene između različitih grupa pristalica i kontrole navijača“. S druge strane Birrell [1981, prema: Giulianotti (2008:30)] najvažnijom primjenom Goffmanove teorije u sportu smatra objašnjenje pojedinčeva karaktera u nekom sportskom natjecanju: „Karakter sadrži goffmanovski kapacitet koji u svakom trenutku odražava nečiju celokupnu takmičarsku ličnost u redu i pod kontrolom“. Guttman [1978, prema: Giulianotti (2008:40)], koristi se Weberovom racionalizacijom za opisivanje modernog sporta, pri čemu navodi 7 glavnih aspekata: birokratizacija, kvantifikacija, meritokracija, racionalizacija, specijalizacija, te težnja za postizanjem rekorda.

AGIL shema Talcotta Parsonsa lako je primjenjiva na velik broj sportova. U sljedećem primjeru vidjet ćemo kako funkcionira u primjeru nogometa. Pravila nogometa se „sasvim dobro uklapaju u Parsonsove funkcionalne preduslove i imperative: pravila treniranja služe funkciji adaptacije; tehnička pravila fudbala unapređuju ostvarivanje ciljeva; pravila suđenja doprinose integraciji; a pravila takmičenja i biranja ispunjavaju uslove za latenciju, to jest održavanje obrasca“ (Scambler, 2007: 233).

U konfliktnoj teoriji, nailazimo na mišljenje da je sport zapravo samo sredstvo represije te izrabljivanja pod vodstvom ideološkog državnog aparata (prema: Žugić, 2000: 28). Zastupnici konfliktna teorije smatraju da je sport potrebno istraživati na više načina: u kontekstu materijalnih uvjeta kapitalističkoga života, kao sport povezan s društvenom klasom koji se temelji na ugledu, moći i bogatstvu, u vidu profesionalnoga sporta kao uzroka

otuđenja, odnosno alijenacije u društvu, te sport kao nešto što je ljudima dostupno samo u demokratskim društvima. Dok s druge strane, funkcionalisti imaju pozitivniji pogled prema sportu te ga gledaju kao poželjnu socijalnu aktivnost koja ima dobar utjecaj na sve sudionike igre i publiku (Prema: Žugić, 2000:29).

Karl Marx bio je mišljenja da društvena stratifikacija ne postoji radi ujedinjena društva, već zbog njegova razdvajanja. On navodi dvije klase: vladajuću i potlačenu. Marksistički pogled jednostavno se veže uz kapitalizam u sportu – vladajuća klasa vlasnici su timova. Kao što i Scambler (2007:237) navodi: „Sportisti, timovi, muzičke zvezde i filmski heroji i heroine rade pod nadzorom kapitalista“. Ako malo obratimo pažnju gledajući gotovo pa bilo koji sportski događaj, možemo uočiti elemente medijske pokrivenosti, razna sponzorstva kojih ima na terenu, uz teren, na dresovima, u prodaji pića i hrane na stadionu te sve ostalo što organizatori i klubovi rade da bi se ljudi ponovno vratili na stadion i stvorili klub, to jest sebi, profit. Igra, odnosno sport iskorištava se kao resurs kojim se dolazi do moći.

4. Sociologija nogometa

Izdvojili smo nogomet jer je on, kao što smo već naveli, najpopularniji sport svijeta, ali i temeljni sport na koji se referiramo u ovome radu. Korijeni nogometa sežu u 16. stoljeće, no pravila su utemeljena u 19. stoljeću u Engleskoj. Zbog svoje popularnosti, nogomet je neodvojiv od bilo kojeg dijela društva. Srđan Vrcan, u svojem djelu *Nogomet – politika - nasilje* govori o tome kako nogomet ima istaknuto mjesto u pučkoj kulturi, te uspoređuje suvremeni nogomet i politiku: „Političari i nogometaši izloženi su stalnoj i oštroj borbi za opstanak – nogometaši se moraju uvijek iznova dokazivati i moraju uspjeti preživjeti od nedjelje ili subote, a političari, nešto komotnije, od izbora do izbora.“ (Vrcan, 2003:17). Isto tako, Vrcan (2003:16-18) primjećuje 8 bitnih stavki nogometa: generiranje niza ideja o međuodnosu pojedinca i spektakla, pružanje izlaza iz pasivnog individualizma, stvaranje kolektiva koji omogućuju osjećaje pripadnosti, vrednovanje jake konkurencije i uspjeha, učvršćivanje hijerarhije vrijednosti, shvaćanje vrijednosti čovjeka poput vrijednosti nogometaša, razvijanje odnosa između pobjede i poraza, te zaključno, ulogu u formiranju društvenih identiteta.

5. Navijačka kultura u RH

Kada spomenemo navijače i navijačku kulturu, prve asocijacije su riječi poput: stadion, tribina, pivo, huligani, *repka*, te naravno – navijanje. Ono što je često povezano s navijačima, prvenstveno na nogometnim utakmicama, jest nasilje o kojem ćemo govoriti u sljedećim poglavljima. No, potrebno je spomenuti da ovdje mislimo na navijačko nasilje, na ono na tribini. U Hrvatskoj, u nijednom sportu nema navijačkog rivalstva i nereda kao između navijača Dinama i navijača Hajduka. Svaki međusobni susret rizik je zbog potencijalnih nereda. Ono što se često pitamo je zašto se to događa? Zašto ide Hrvat na Hrvata? Mustapić i Perasović (2013:271) bave se problemom radikalnih nogometnih navijača, te uviđaju da su njihovi izrazi nacionalizma, muškosti, ritualnog neprijateljstva te ostale karakteristike navijačkih skupina objašnjeni procesom socijalizacije. Isto tako, upozoravaju na to da je hrvatsko društvo prošlo kroz bolan proces rata i tranzicije nakon čega su nogometni navijački pojačali svoju ulogu društvenih aktera, a posebice u pogledu vlastite formalne strukture koja je bila nezamisliva u jednopartijskom sustavu, a s time i razne društvene akcije kao što su prosvjedi, bojkoti, demonstracije i peticije kojima se iskazivao otpor lokalnim ili nacionalnim političko-ekonomskim elitama potrošačkog društva.

5.1. Sport i nacionalni identitet

Sport u RH jedan je od značajnijih sastavnica nacionalnog identiteta. Prema Bilandžiću i Lešku (2019:41), sport je imao veoma bitan utjecaj na stvaranje moderne hrvatske države te smatraju da su sportski događaji bili jedni od prvih pokazatelja drukčije društvene klime: „Na Svjetskome nogometnom prvenstvu u Italiji 1990. godine nogometaše Jugoslavije u četvrtfinalu izbacila je Argentina predvođena Diegom Armandom Maradonom, a Lalić (2018) taj događaj naziva i simboličkim nagovještajem raspada Jugoslavije“.

Promoviranje uspješnih sportaša na natjecanjima, istovremeno je i promocija same države i naroda. Zadnjih godina, naš daleko najpoznatiji i najuspješniji sportaš jest Luka Modrić, osvajač Zlatne lopte 2018. godine te jedan od najboljih veznih igrača u povijesti nogometa. Njegovi uspjesi, kao i uspjesi naših ostalih sportaša i reprezentacija, u pozitivnom smislu promoviraju Hrvatsku širom cijelog svijeta. Skoko (2004:354), komentira i ilustrira utjecaj Gorana Ivaniševića na prikaz Hrvatske: „Iako se u pojedinim tekstovima uz Hrvatsku vežu negativne konotacije poput haaškog suda, rata ili loše političke situacije u zemlji, zahvaljujući Goranovoj popularnosti ti se pojmovi neutraliziraju, ili čak dobivaju pozitivno značenje a Hrvatska u cijelosti dobiva odlike popularnosti, razigranosti, simpatičnosti...“. Broj međunarodno općepoznatih legendarnih domaćih sportaša bio bi podulji, stoga ga nećemo

navoditi. Ozren Biti, u svojem djelu *Domaći teren* (2018:61) dotiče se sportaša koji nastupaju na raznim natjecanjima pod zastavom svoje države individualno ili su dio reprezentacije: „U oba su slučaja prisutni nacionalni simboli, poput zastave, grba, himne, eventualno i jezika kojim se služe. [...] kao latentna obilježja valja izdvojiti nacionalni naboje, ponos i unutarnju motivaciju koji se u sportskoj javnosti gotovo uvijek apriorno prišivaju sportašima“. Na Olimpijskim igrama 2004. godine naši 'Pakleni' osvojili su zlatno odličje pod vodstvom izbornika Line Červara, koji je nakon završetka igara kazao: „Sport ne promovira samo domovinu i karakter ljudi, nego i kulturu naroda. U Ateni, [...] naša je rukometna reprezentacija [...] prikazala i predstavila cijelom svijetu cjelokupno bogatstvo i kulturu hrvatskog naroda.“ (Červar, 2004., prema Biti: 2018:68).

5.2. Navijačka kultura, nasilje i huliganizam

Nasilje u sportu postoji u više oblika. Najraširenije je ono navijačko, no postoje i brojni ostali oblici poput tučnjava između igrača na terenu, raznih napada na suce i službene osobe, a posebice u suvremenom društvu u obliku ružnih poruka, uvreda i prijetnji koje su najčešće mrežno upućene nekom sportašu ili sportskom djelatniku nakon njegove ili njezine loše izvedbe. Česta pojava na sportskim terenima na žalost jest i rasizam, koji može biti prisutan i na tribinama, i među suigračima i svima ostalima koji se u tom trenutku nalaze na stadionu. Zbog rasizma, gotovo uvijek prema afroameričkim sportašima, igrači su znali napuštati teren, a susreti biti prekinuti. Zadnjih godina rasizam je svom srećom nešto manje prisutan zbog raznih akcija izvan i unutar sporta (nemoguće je ovdje ne spomenuti pokret Black Lives Matter u SAD-u 2020. godine praćen mnogim neredima), no i dalje je prisutan. UEFA, kao vrhovni europski nogometni savez, radio je na istrebljenju rasizma iz nogometa te su nogometaši u europskim natjecanjima na rukama nosili trake s natpisom 'Respect' koji je označavao i upućivao na međusobno poštovanje među svima na terenu bez obzira na sve fizičke i psihičke razlike kao i nultu toleranciju na rasizam. Tko je pratio Ligu prvaka, najjače europsko nogometno natjecanje između klubova, mogao je usred prekida prijenosa, poluvremena te prije i nakon utakmice primijetiti uvijek reproduciranu reklamu napravljenu baš od strane UEFA-e u želji i cilju suzbijanja rasizma (https://www.youtube.com/watch?v=ygjBoW19N4c&ab_channel=UEFA, pristup ostvaren 13.08.2021.). Usprkos tome što sport i sportska natjecanja promiču vrijednosti poput poštovanja, poštenja, fer igre i sportskog ponašanja, ona među vatrenim navijačima nestanu i ponekad pođu u smjeru ekstremizma. Poznat slučaj dogodio se 2009. godine nakon

polufinalnog susreta nogometne Lige prvaka između momčadi španjolske Barcelone i engleskog Chelseaja na kojem su iznimno nepravedne odluke glavnog suca utakmice, Toma Henninga Ovreboa, odlučile pobjednika utakmice. Nakon svršetka iste, Ovrebo je poštom, mailom te ostalim komunikacijskim posrednim sredstvima dobio mnoge prijetnje smrću te je neko vrijeme morao biti pod policijskim nadzorom i zaštitom (<https://www.rtl.hr/vijesti-hr/sport/7418/ovrebo-dobio-policijsku-zastitu/?cwsid=2a62636b6647cac8eb01892a86e2e035>, pristup ostvaren 13.08.2021.). Ovaj i brojni drugi slučajevi dokazuju koliku strast i privrženost mnogi ljudi imaju prema sportskim ekipama. „Postoje ekstremistički pokreti koji na sportskim stadionima beskrupulozno paradiraju svojim ideologijama, zbog čega stadioni postaju mjesta rasističkih i ksenofobičnih manifestacija. Sportski se događaji mogu isto tako premetnuti u poprišta etničkih, kulturoloških ili religijskih konflikata“ (Bodin, Heas, Robene, 2007:16). Neki ljudi će i borilačke sportove svrstati pod nasilje, no oni su regulirani pravilima te kategorizirani kao sport, zbog čega ne mogu ući u tu grupu. Pratitelji američkog nogometa znaju da je riječ o žustrom sportu s mnogo udaraca i teškog fizičkog kontakta, no na kojem često dolazi do međusobnih tučnjava. Prema Danningovoj tipologiji „Nasilje u današnjem ragbiju je često doslovno, namerno, nije izazvano provokacijom, ozbiljno i stvarno i legitimno“ (Scambler, 2007: 159).

Prema sociokulturnoj teoriji ritualizirane agresije, nogometni huliganizam je proizvod društvene sredine. Ritualizirano nasilje „zapravo je odvratanje od pravog nasilja jer su akcije navijača usmjerene na to kako poniziti protivnika“ (Žugić, 2000:163). Žugić (2000), također objašnjava nogometni huliganizam pomoću klasne i sociohistorijske teorije. Prema klasnoj teoriji, to je moderni oblik navijaštva koji služi kao represivni odgovor prema buržoaziji i internacionalizaciji u nogometnoj igri. Sociohistorijska teorija nogometno huliganstvo promatra kao dio općeg nasilja u društvu te ga smatra povijesnom pojavom. Vrcan (2003: 155) nasilje analizira kroz deset točaka, štoviše, pokušava objasniti njegov smisao. Navodi kako je 1) nasilje sredstvo kojim se postiže društvena vidljivost, 2) nasilje sredstvo kojim brzo dolazi do kristalizacije grupnog identiteta, 3) nasilje sredstvo za osporavanje postojećih vrijednosti, 4) nasilje sredstvo koje ujedinjuje i stvara 'mi' osjećaj, 5) nasilje sredstvo koje određuje kome pojedinac pripada a tko mu je neprijatelj, 6) nasilje sredstvo iskazivanja ljubavi prema nečemu, u ovom slučaju sportskom klubu, te spremnost podnošenja žrtve za njega, 7) nasilje sredstvo privrženosti, 8) nasilje sredstvo uspona hijerarhije unutar grupe, 9) nasilje sredstvo kojim se pojedinac odmiče od zbilje, od svakodnevnog života i kolotečine, 10) nasilje sredstvo zastrašivanja ostalih.

Još jedno dobro pitanje jest, zašto pojedinci postaju ekstremnim navijačima? Koja su to socijalna obilježja istih? Biti i Lalić (2008:256-257) prema raznim rezultatima istraživanja toga fenomena izdvojili su obilježja koja su većinski svima zajednička. Riječ je najčešće o mlađoj populaciji, odnosno adolescentima te mlađim punoljetnicima, uglavnom muškog spola. To nisu kao obično stereotipizirano prikazani buntovnici iz predgrađa, već obični mladići koji dijele interes o nogometu i navijanju uz veliku strast za životom, s velikim razumijevanjem u sport i velikom ljubavi prema klubu za koji navijaju, te u konačnici u navijanju imaju mogućnost izražavanja posebnog supkulturnog identiteta. Također, skloniji su i konzumaciji alkohola i droge što je dio navijačke supkulture vezane uz putovanja na domaće i gostujuće utakmice, kao i navijanje. „Nasilje može biti djelo grupe navijača na nogometnome stadionu, ili – uzevši u obzir današnje sigurnosne mjere [...], može se dogoditi i na određenoj udaljenosti od stadiona. Ono može biti usmjereno protiv policije ili prolaznika koji nemaju veze s utakmicom, cilj može biti razbijanje automobila i izloga trgovina ili kamenovanje autobusa sa suparničkim navijačima „ (Bodin, Heas, Robene, 2007:20). Zašto oni to rade, koji su im motivi? „Huliganstvo se počelo definirati kao nasilje koje je izvršeno svjesno, na organiziran, strukturiran i osmišljen način, zapravo, ne toliko različito od organiziranoga kriminala“ (Dufour-Gompers, prema: Bodin, Heas, Robene, 2007:26). Huliganizam je i kao riječ i kao praksa započeo u Engleskoj, a mnogi su postali huliganima zbog nezadovoljstva svojim životom, zbog bijega od rutine, nedostatka vizije budućnosti, dok je pripadnost navijačkoj skupini donosila mogućnost oblikovanja identiteta te osjećaj pripadnosti. Jedan od uzroka proširenosti nasilja bilo je medijsko praćenje tih skupina koje su dobivale medijski prostor, o čemu također govore Bodin, Heas i Robene (2007: 32-45). Što je skupina imala više prepoznatljivih obilježja i bila nasilnija, to je bila poznatija. Tada je među najpoznatijima bila skupina huliganska skupina navijača londonskog nogometnog kluba West Hama, ICF (Inter City Firm) zbog iznimne nasilnosti i prepoznatljivog imidža, koji su činile čelava glava, čizme Dr. Martens te spitfire jakna. Iako nije moguće generalizirati i reći da svi huligani dolaze iz istog društvenog sloja, činjenica je da su oni u daleko najvećem broju dolazili iz najnižih društvenih klasa. Mnogi smatraju da su svi ti sukobi besmisleni, no nisu i samim navijačima: “To što se političkim, policijskim i nogometnim moćnicima pa i dobro etabliranim građanima može pričinuti da je sadašnje navijačko nasilje bezrazložno i besmisleno, samo je znak da se njihovi vlastiti životni okviri duboko razlikuju od životnih okvira većine pripadnika navijačkih plemena i društvenog, kulturnog i generacijskog kruga iz kojega se oni regrutiraju i u kojem se kreću” (Vrcan, 2003: 153). Svatko na individualnoj razini vidi različit smisao u svojem sudjelovanju u nečemu, pa tako i navijači. U slučaju

navijača, devijantno ponašanje i otpor sistemu često predstavlja užitek koji ne može svatko razumijeti. „Taj smisao se na razini doživljaja očituje u radosti i užitku koji nisu samo sadističke ili mazohističke naravi. Naprotiv, to su normalna zadovoljstva koja pruža izazivanje nelagoda, iritiranje vlasti i kršenje normi. Nasilje ima smisla jer ponekad samo po sebi zadovoljava (self-gratifying)“ (Vrcan, 2003: 154).

5.3. *Torcida i Bad Blue Boys*

U ovom poglavlju, naš cilj je prikazati navijačku kulturu preko dviju najpoznatijih navijačkih skupina u Hrvatskoj, *Torcide* iz Splita te *Bad Blue Boysa* iz Zagreba. Poblje ćemo ući u hijerarhiju navijačke skupine, analizirati međusobne sukobe između navedenih skupina te zaključiti negativne i pozitivne strane akcija navijačkih skupina.

Split je grad u kojem ljudi 'žive' za Hajduk. Kada momčad Hajduka igra utakmicu, sve je drugo nevažno, a ljubav prema klubu gaje skoro svi, bez obzira na dob i spol. U skladu s time, ne iznenađuje da Split ima i najstrastveniju nogometnu navijačku skupinu, *Toricidu*. Poznati hrvatski sociolog, Dražen Lalić, proveo je u svojoj knjizi *Torcida: pogled iznutra* istraživanje o *Torcidi*. U njoj postoji neformalna hijerarhija koja se sastoji od vodstva, jezgre, članova, simpatizera te pripadnika podružnica skupine. Prema Laliću (2011: 110), položaj u toj hijerarhiji određuje se pomoću intenziteta navijačkog angažmana, njegovim organizacijskim te drugim sposobnostima, duljini trajanja navijačke karijere, te količinom sudjelovanja u raznim izgedima. Jezgru skupine čine navijači koji su prisutni na svakoj domaćoj utakmici te koji često prisustvuju gostujućim susretima. Na osnovi svojeg istraživanja, Lalić i Pilić (2011:118) formiraju tipologiju pripadnika *Torcide* na četiri skupine: navijač-navijač, navijač iz trenda, navijač-nasilnik, te navijač-politički aktivist. Ova tipologija nam je važna jer opisuje same motivacije navijača za njihovo djelovanje. Navijač-navijač navija samo zbog stvaranja atmosfere na stadionu, ne smatra da je nužno upletanje politike u sport, te navija jer Hajduk vidi simbolom svoga grada. Navijač iz trenda veoma je popularan u Hrvatskoj, a on navija da bi se mogao uklopiti u navijačku grupu, zbog boljeg prihvaćanja vršnjaka te kako bi bio u 'diru'. Mnogo takvih navijača navijanje koristi kao paravan za konzumiranje droge i alkohola. Navijač-nasilnik je, kao što i sam naziv nalaže, agresivan pojedinac koji stadion i stapanje s masom vidi kao odličnu priliku za prakticiranje nasilja, za razbijanje i tučnjavu. 'Ljubav' prema Hajduku zapravo je ostvarenje prilike za devijantno ponašanje. Zadnji tip, navijač-politički aktivist, stadion i navijačku pripadnost vidi kao sjajnu priliku za promicanje svojih političkih stavova koji su najčešće veoma 'desne' orijentacije, a politika se zasniva na sukobu

prijatelj-neprijatelj. Dominantna tribina za domaću navijačku skupinu jest sjeverna tribina. Na tribini, uz glasno navijanje, od velike je važnosti i ikonografija, navijačke zastave i transparenti. Iako se nasilje danas sve manje tolerira i mjere sigurnosti su iz godine u godinu sve veće i jače, ono ipak postaje jače: „Za razliku od proteklih razdoblja, sve se više gubi simbolički karakter nasilja, kojim se ono poduzimalo uz nastojanje da se protivnici ozbiljnije ne ozlijede, odnosno da se ne zadrži na njihovu ponižavanju. Naime, dio današnjih navijača-izgrednika spreman je da u nasilju ide i u pogubnu krajnost“ (Lalić, Pilić, 2011:183). Važno je reći da se navijačko nasilje na ovim prostorima krenulo razvijati još od 1945. godine. Klasični oblici nasilja koji se zbivaju unutar sukoba nogometnih navijačkih grupa su: pojedinačne i grupne tučnjave, kamenovanje suparničkih navijača i policije, korištenje pirotehničkih sredstava te bacanje istih na teren, upadanje u teren, razbijanje i nastanak štete nad predmetima, vozilima i objektima, te paljenje zastava i drugih simbola (prema: Lalić, Pilić, 2011:174). Početkom devedesetih, dolazi do „eskalcije nasilja koja će uslijediti na prostoru Hrvatske, odnosno u sklopu zaoštavanja društvenih podjela i intenziviranja konfliktnosti koja je namjerno dovedena do usijanja“ (Biti, Lalić, 2008: 254). „Upravo u to vrijeme jačaju nacionalne tenzije te se u Jugoslaviji homogeniziraju navijačke grupe unutar istih nacionalnih korpusa (ibid.: 57). Birtić (2013) u svojoj knjizi Krvavo plavo navodi kako su se navijačke grupe u Hrvatskoj udružile protiv dviju beogradskih navijačkih grupa – Delija (navijača nogometnog kluba Crvena Zvezda) i Grobara (navijača nogometnog kluba Partizan) (Milak, 2020: 166). Uzevši ovo u kontekst, smatra se da su neredi navijača čija je posljedica bila neodigravanje utakmice Dinama i Crvene Zvezde 13.05.1990. bili nagovještaj počecima ratnih zbivanja na ovom području. Osim toga, autori navode da su daljnje probleme koji su utjecali na navijaštvo činili proces tranzicije, gospodarska i društvena kriza, bujanje kapitalizma te razni ostali problemi. (prema: Biti, Lalić, 2008: 255).

Pošto smo objasnili strukturu navijačke grupe na primjeru splitske Torcide, nema potrebe objašnjavati istu na primjeru zagrebačkog Dinama. Ono što nas zanima jesu razlike između te dvije skupine i zašto su u tolikom sukobu. Prvo, nekoliko rečenica o Dinamovim navijačima. Bad Blue Boys kao navijačka skupina nastaje 1986. godine, sastavljena od najsrčanijih Dinamovih navijača. „Samim imenom, inspiracijom dobivenom gledanjem američkog filma Bad Boys, uz dodatak Dinamove blue boje, brojnim transparentima i nazivima svojih podgrupa na engleskom, limitacijom engleskih navijačkih pjesama, vizualnim izrazom [...], BBB-i se pokazuju izdancima anglosaksonske kulture [...] te engleske navijačke supkulture“ (Šantek, 2017:16). U Dinamu sljedećih godina dolazi do raznih promjena i izazova, a devedesetih godina odvija se borba BBB-a s tadašnjim hrvatskim predsjednikom dr. Franjom

Tuđmanom zbog promjene Dinamova imena, koji je mijenjao nazive prvo u HAŠK Građanski, te zatim u Croatia. Navijači su uspjeli u svojem naumu, te vratili ime Dinamo 14.02.2000. godine (prema: Milak, 2020: 162). U drugoj polovici prvog desetljeća 21. stoljeća dolazi do nezadovoljstva i sukoba s upravom, na čelu sa Zdravkom Mamićem. Više godina trajalo je skandiranje protiv Mamića s veoma uvredljivim porukama, a 2010. BBB-i se odlučuju na bojkotiranje navijanja utakmica sve do 2015. godine kada Mamić prvi put završava u pritvoru. Razne inicijative kao što su Zajedno za Dinamo, Za naš Dinamo i slične nastaju kao izraz nezadovoljstva, prvenstveni razlog je „marginaliziranje navijača i nedemokratsko uzurpiranje svih upravljačkih ovlasti od trenutke klupske uprave, dakle lošu navijačku strukturalnu poziciju i činjenicu da ih kao navijače klupska uprava negativno tretira“ (Šantek, 2017: 31). Zašto dolazi do sukoba sjevera i juga, to jest Torcida i Dinama? „Zbog posvemašnje centralizacije zemlje dolazi do tenzija između razvijenoga sjevera i nerazvijenoga juga, koje rezultiraju kontinuiranim razmiricama i čestim sukobima uglavnom pripadnika najvećih navijačkih skupina Bad Blue Boysa i Torcida“ (Biti, Lalić, 2008: 255). Na rivalstvo s navijačima Dinama, Bad Blue Boysima, utječe i to da se Torcida „bori i s ovdašnjom centralističkom kulturom, odnosno privilegiranjem Grada Zagreba i Dinama“ (Biti, 2018:44). Isto tako, u Splitu je prevladavalo mišljenje da Mamić upravlja hrvatskim nogometom, te da su mnogi Dinamovi rezultati neregularni te namješteni. O tome govori i Aleksandar Holiga u svojoj knjizi *Nogomet narodu*, u kojoj se uz mnoge teme dotiče i Dinama: „To najbolje vidimo po Dinamu, u kojemu se iz tjedna u tjedan otkrivaju novi mutni poslovi i gdje obrisi gospodarskog kriminala poprimaju sve nevjerojatnije razmjere“ (Holiga, 2018: 62). Unatoč tome što su u sukobu, niti na jugu niti na sjeveru Mamić nije bio voljen. Veliko slavlje BBB-ima uslijedilo je 2020. godine kada je Mamić na sudu proglašen krivim te mu je potvrđena kazna od 6 i pol godina zatvora. (prema: <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/zdravku-mamicu-potvrdena-je-kazna-od-sest-i-pol-godina-izvlacio-je-novac-iz-dinama/>, pristup ostvaren: 13.08.2021.). No, kada i ne bi bilo raznih problema između sjevera i juga i kada bi sve bilo regularno, i dalje bi postojalo to navijačko rivalstvo kao dio navijačke kulture. Kada nema izgreda na stadionu, te nema bacanja baklji u teren, paljenja stolaca i ostalih radnji koje oba kluba koštaju novaca kako u domaćoj ligi, tako i u Europi, tada je lijepo gledati navijačko nadmetanje grlima i koreografijom.

Navijačka kultura, naravno, ima i pozitivnih i lijepih priča. Iako se najčešće s negativnim konotacijama gleda na navijačke skupine, često su one prve koje će pomoći u nekoj nevolji ili nedaći. Sjetimo se BBB-a koji su organizirano mahom došli intervenirati u pomoć Petrovoj bolnici u Zagrebu nakon snažnog potresa u Zagrebu, a odmah nakon toga pokrenuli

humanitarnu akciju prikupljanja novca naziva 'Vratimo Palčiće u Petrovu'. Isto tako, bili su među prvima koji su odmah udružili snage i otišli danonoćno pomagati stradalima od potresa u Petrinji. Zatim, tu su razne humanitarne akcije i poruke podrške, kao što je Hajdukov transparent podrške za teško bolesnog Dubrovčanina ili pomoć pri preseljenju bolnice u Firulama, posjete vrtićkoj djeci i slično. Kao što smo mogli zaključiti iz prijašnjih opisa, akcije otpora prema upravama, sistemima, korupciji i nepoštenju pokazuju koliko je nekima stalo prvenstveno do pravde te koliko ljubav imaju prema klubu ili samom sportu. Ekstremni navijači uvijek postoje, ali su manjina. Sport postoji da bi spajao, a ne odvajao ljude jedne od drugih. Često su navijači neshvaćeni pojedinci koji samo žele bolje, a nasiljem se koriste kao aparatom protiv represije kada riječi nemaju utjecaj.

6. Zaključak

S obzirom na to da je sport neizostavan dio društvenog života s kojim se svakoga dana susrećemo bilo to u medijima, na ulici ili kroz aktivno prakticiranje sporta, sociologija sporta sve je razvijeniji dio sociologije. Sportska natjecanja i sport kao igra regulirana pravilima samo su površinski dio svega onoga što se događa i podrazumijeva pod pojmom sporta. Današnji sport sve je profesionalniji i zahtjevniji za sportaše, ali i pod sjenom komercijalizacije, kapitalizma i sve veće nejednakosti proizašle iz ta dva pojma. Manje i ne toliko moćne države, kao što je Hrvatska, u mnogim sportovima nemaju dovoljno dobre uvjete i infrastrukturu koja bi ponajviše mladim sportašima pomogla da se razviju.

Sport je povezan sa svime, pa tako i s religijom, pitanjem rodne ravnopravnosti i naravno, pojmom nacionalnog identiteta. Rodna ravnopravnost i dalje je aktualna tema oko koje su mišljenja iznimno podijeljena, posebice oko raspodjele novca u muškom i ženskom sportu. Religija sportašima daje vjetar u leđa i pomaže im u borbi za uspjeh. Nacionalni identitet u sportu izražen je kroz promociju vlastite države, kulturno-povijesne prilike te prikazivanjem vlastite kulture i karaktera, najviše u timskim natjecanjima.

Navijačka kultura sastavni je dio svakog sportskog natjecanja u kojem publika može imati svoj doprinos. Dobre i loše strane svijeta navijača kao i strukturu navijačkih skupina analizirali smo analizom hrvatskih nogometnih navijačkih grupa, Bad Blue Boysa iz grada Zagreba te Torcide iz grada Splita. Nasilje i huliganizam često su, na žalost, neizbježna pojava u svijetu sporta, no pojavljuju se većinom samo u slučajevima ekstremnih navijača.

7. Popis literature

- 1) Aktualni pobjednik Roland Garrosa puni police u trgovini. U: *Vecernji.hr* . URL: <https://www.vecernji.hr/sport/aktualni-pobjednik-roland-garrosa-puni-police-u-trgovini-1397351> (pristup ostvaren 13.08.2021.).
- 2) Bartoluci, S.; Perasović, B. (2007). Sociologija sporta u hrvatskom kontekstu, *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, 45 (1), 105-119, URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=27311 (pristup ostvaren 13.08.2021.).
- 3) Bilandžić, M.; Leško, L. (2019.). *Sport i nacionalna sigurnost*, Zagreb: Despot infinitus.
- 4) Biti, O. (2018). *Domaći teren: sociokulturno istraživanje hrvatskog sporta*, Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- 5) Biti, O.; Lalić, D. (2008). Četverokut sporta, nasilja, politike i društva: znanstveni uvid u Europi i Hrvatskoj. *Politička misao: časopis za politologiju*, 45 (3-4), 247-272. URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=59577 (pristup ostvaren 13.08.2021.).
- 6) Bodin, R.; Robene, L.; Heas, S. (2005./2007.). *Sport i nasilje u Europi*, Zagreb: Knjiga trgovina.
- 7) Coakley, J. (2014.). *Sports in Society: Issues and Controversies (Eleventh Edition)*, New York: McGraw-Hill Publishing Company.
- 8) Foer, F. (2004./2006.). *Kako nogomet objašnjava svijet*, prev. Dijana Štambak, Zagreb: Celeber.
- 9) Garcia, A. (2016.). Cristiano Ronaldo is the third athlete to sign Nike 'lifetime' deal, *CNNMoney* (New York), <https://money.cnn.com/2016/11/09/news/companies/cristiano-ronaldo-nike-lifetime-contract/> (pristup ostvaren: 13.08.2021.).
- 10) Giulianotti, R. (2005./2008.). *Sport: kritička sociologija*, prev. Sanja Stijović Mičković, Beograd: Clio.
- 11) Holiga, A. (2018.). *Nogomet narodu*, Zagreb: Jesenski i Turk.
- 12) KAKO NAS NAKON MUNDIJALA VIDE SLOVENCIMA / Hrvatska nakon nogometne bajke i dalje ostaje zagušljiva i neperspektivna država koju mnogi napuštaju. U: *Jutarnji.hr* . URL: <https://100posto.jutarnji.hr/news/hrvatska-nakon-nogometne-bajke->

- i-dalje-ostaje-zagusljiva-i-neperspektivna-drzava-koju-mnogi-napustaju.html (pristup ostvaren: 13.08.2021.).
- 13) Lalić, D.; Pilić, D. (2011). *Torcida: Pogled iznutra*, 2. izdanje, Zagreb: Profil multimedija.
- 14) Ljubičić, R.; Planinić, M. (2020). Žene u sportu – rodna ravnopravnost u sportu, medijima i sportskim odnosima s javnošću. *Mostariensia: časopis za društvene i humanističke znanosti*, 24 (1), URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=366313 (pristup ostvaren: 13.08.2021.).
- 15) Marcan, D. (2017.) Hrvatsko tenisko čudo. U: *Telesport – Telegramov sportski kanal*. URL: <https://telesport.telegram.hr/kolumne/gol-u-gostima/hrvatsko-tenisko-cudo/> (pristup ostvaren: 13.08.2021.).
- 16) Milak, M. (2020.). Od (a)političnosti do participacije, od ideje do realizacije. Pomak k novoj društvenoj ulozi navijačke grupe Bad Blue Boys. *Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva*, 50 (43), 161-181. URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=361490 (pristup ostvaren: 13.08.2021.).
- 17) Mustapić, M.; Perasović, B. (2013). Nogometni navijači u kontekstu sociologije u hrvatskoj: istraživačke perspektive 20 godina poslije. *Kinesiology*, 45 (2), 262-275. URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=166577 (pristup ostvaren: 13.08.2021.).
- 18) Novak, D. (2009.) Kršćanstvo i sport. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 18 (1-2), 287-308. URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=58442 (pristup ostvaren: 13.08.2021.).
- 19) Ovrebo dobio policijsku zaštitu. U: *RTL.hr*. URL: <https://www.rtl.hr/vijesti-hr/sport/7418/ovrebo-dobio-policijsku-zastitu/?cwsid=2a62636b6647cac8eb01892a86e2e035> (pristup ostvaren 13.08.2021.).
- 20) Perasović, B. (2015.) Subkultura, pokret ili (neo)pleme? O teorijskim implikacijama novog istraživanja nogometnih navijača, u: Ilišin, V.; Gvozdanović, A. (ur.) *Demokratski potencijali mladih u Hrvatskoj*, Zagreb: Institut za društvena istraživanja & Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, str. 169-205.
- 21) Perman, B. (2011). Je li sustav sporta pravedan?. *Jahr: Europski časopis za bioetiku*, 2 (1), 172-184/159-171, URL:

- https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=102602 (pristup ostvaren 13.08.2021.)
- 22) Rossen, R. (1947). *Body and Soul*, igrano-dokumentarni film, The Enterprise Studio.
- 23) Scambler, G. (2005./2007.) *Sport i društvo: istorija, moć i kultura*, prev. Goran Erdei, Beograd: Clio.
- 24) Skoko, B. (2004.). *Hrvatska. (Identitet, image i promocija)*. Zagreb: Školska knjiga.
- 25) Sport. U: Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=59859> (pristup ostvaren 13.08.2021.).
- 26) Sport kao religija i put ka vjeri. U: *fra3.net* . URL: <https://fra3.net/vidikovac/sport-kao-religija-i-put-ka-vjeri-875> (pristup ostvaren 13.08.2021.).
- 27) Sport, tradicija, religija – Sumo. U: *vijesti.me* . URL: <https://www.vijesti.me/lifestyle/71851/sport-tradicija-religija-sumo> (pristup ostvaren 13.08.2021.).
- 28) Šantek, G. P. (2017.) *Dinamo – to smo mi!*, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- 29) UEFA (2013.). *Uefa says NO to racism*, (YouTube video), URL: https://www.youtube.com/watch?v=ygjBoW19N4c&ab_channel=UEFA (pristup ostvaren 13.08.2021.).
- 30) Vrcan, S. (2003). *Nogomet – politika – nasilje: ogledi iz sociologije nogometa*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk: Hrvatsko sociološko društvo.
- 31) Zdravku Mamiću potvrđena je kazna od šest i pol godina. Izvlačio je novac iz Dinama. U: *Telegram.hr* .URL: <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/zdravku-mamicu-potvrdena-je-kazna-od-sest-i-pol-godina-izvlacio-je-novac-iz-dinama/> (pristup ostvaren 13.08.2021.).
- 32) Zlatna lopta pred američkim Kongresom: Dosta je, želimo biti plaćene kao muškarci. U: *Index.hr* .URL: <https://www.index.hr/sport/clanak/zlatna-lopta-pred-americkim-kongresom-dosta-je-zelimo-biti-placene-kao-muskarci/2264160.aspx> (pristup ostvaren 13.08.2021.).
- 33) Žugić, Z. (2000). *Sociologija sporta*, Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu.

